

Az azték emberáldozat

1. Történelmi áttekintés

A 12. században a ma aztékként ismert csoport elindult az azonosíthatatlan elhelyezkedésű, mitikus Aztlánból Mexikó középső része felé. Ebben az időben azonban még nem lehetett egy konkrét népről beszélni, csupán különböző csoportokról. E törzsek – pl. mesikák – vándorlásaik során összefogtak, és egymással szövetséget alkotva egyetlen néppé váltak. Az ‘azték’ kifejezés alatt tehát az Aztlánból a Mexikói-völgybe vándorolt összes népet együttesen kell érteni. Az aztékok 1325-ben érkeztek meg a Mexikói-völgybe, de érkezésük előtt már számos mezoamerikai kultúra lakta ezt a területet.

A letelepedett aztékok a kezdeti vadászó-gyűjtögető élet után a szomszédos városokkal való kereskedelem révén kapcsolatokat építettek ki, ami elősegítette folyamatos fejlődésüket és az árucserék mellett ideológiák cseréjét is eredményezte. Erre a fejlődésre a szomszédos városok is felfigyeltek, s a fokozódó adókivetések, kisebb-nagyobb háborúk és konfliktusok után az azték politikában változás következett be: az addig lazább szövetségben álló törzsek a fennmaradás érdekében a királyság államformáját választották. A szomszédos városokkal újabb szövetségeket kötöttek, és megválasztották első királyukat, akit főistenük földi megtestesüléseként tiszteltek.

A fejlődő Azték Birodalomnak a spanyol behatolás vetett véget, amikor 1520-ban Hernán Cortés vezetésével spanyol csapatok érkeztek Tenochtitlánba, az azték fővárosba, majd az azték uralkodó, Moctezuma halála után, 1521-ben spanyol gyarmattá tették a területet.

2. Régészeti és írott források

Csak a 18.-19. századtól kezdve beszélhetünk régészeti kutatásokról, a különböző épületek, szobrok és egyéb művészeti-vallási emlékek tudományos feltárásáról. Már az aztékok megérkezése előtti legősibb népek is hagytak maguk után különböző tárgyi emlékeket, főként agyagfigurákat és edényeket. Már ebben a korai korszakban vallási és kulturális központok alakultak ki, így pl. Teotihuacán, melyek közös jellemzői voltak a kukoricatermesztés, a hierarchikus társadalmi felépítés, a szertartási és vallási központok építése. Teotihuacán ősi, pre-azték komplexumát azért kell kiemelnünk, mert az ott található piramisok építőit már az

aztékok sem ismerték, és a területet az istenek lakhelyének tekintették.¹ Építői és lakói között voltak az építészetet, szobrászatot, festészetet magas szinten művelők, s már ekkor megfigyelhető a vallás és a művészetek közötti erős kapcsolat, hiszen a legtöbb régészeti emlék a vallási szféra szolgálatában állt. Ezen épületek díszítő ábrázolásai fontosak a vallás és vallási elképzelések megértésében, mert legtöbbször az istenvilág alakjait jelenítették meg. A másik fontos település, amely egyben az Azték Birodalom (vallási) fővárosa is volt, a tóra épült, templompiramissal és nagy templomkörzettel bíró Tenochtitlán városa volt (a mai Mexikóváros alatt).

Az írott források közül több szerzőt és művet kell említenünk. A spanyolok megérkezésével és az általuk elindított keresztény térítéssel megkezdődött ugyan a bennszülött vallási emlékek megsemmisítése, de a szerzetesek leírásai az azték vallásról megmaradtak. Ezek összegyűjtötték az azték szájhagyományt, és írásaikat személyes élményekkel, tapasztalatokkal egészítették ki.

Az egyik legérdekesebb és egyben a legkorábbi írott forrás a spanyol hódító, az azték birodalmat megdöntő Hernán Cortés személyes élményeit is elbeszélő, öt levélből álló gyűjtemény (*Cartas de relación*, 1521-1526).² A Cortés által a spanyol királyhoz írott levelek közül a második magyarul is olvasható. E forrás segítséget nyújt az azték vallás megértésében, és kitér olyan részletekre is, mint az azték templomok és szertartások leírása.

Don Bernal Díaz del Castillo Cortés kapitányaként írja le egyszerű stílusban a hódítás eseménytörténete mellett az azték templomokat és néhány vallási megnyilvánulást. 1632-ben megjelent művének címe: *Új-Spanyolország meghódításának igaz története (Historia verdadera de la conquista de la Nueva España)*.³

Fray Bernardino de Sahagún ferences szerzetes a legelső között volt, akik információkat gyűjtöttek össze az azték vallásról. Terjedelmes műve, *Az új-spanyolországi dolgok általános története (Historia general de las cosas de Nueva España*, 1540-1577) a 16. századi spanyol nyelvű azték vallástörténeti forrásirodalom remekének tekinthető.⁴ Az azték népről, isteneiről és vallási szokásairól részletes ismertetéseket olvashatunk benne, de kitér a mindennapi élet területére is. A továbbiakban ez az írás is segítségünkre lesz a vallási élet, főleg az istenvilág megismerésében.

¹ Benyhe 1977, 7.

² Cortes, Hernán: *Cartas de Relación*. Madrid: Dastin, 2003. Introducción de M. H. Sánchez-Barba.

³ Don B. Díaz de Castillo, *Historia verdadera de la conquista de la Nueva España* [1632]. México: Editores Mexicanos Unidos, 2005. <http://www.antorcha.net/biblioteca_virtual/historia/bernal/indice.html>

⁴ A spanyol szöveg első teljes kiadása: *Historia general de las cosas de Nueva España* I-II. Primera versión íntegra del texto castellano del manuscrito conocido como Códice Florentino. Introducción, paleografía, glosario y notas de A. López Austin y J. García Quintana. Madrid: Alianza Editorial, 1988.

A második fontos korai forrás a szintén szerzetes Diego Durán munkája, *Az új-spanyolországi Indiák és a Tierra Firme-i szigetek története* (*Historia de las Indias de Nueva España e islas de Tierra Firme*, 1570-1581).⁵ Durán tanulmányozta az azték vallást és szokásokat, és több más is műve fontos vallás- és társadalomtörténeti forrás.

Francisco Hernández *Új-Spanyolország régiségei* (*Antigüedades de la Nueva España*, 1577 előtt) című írásában a vallástörténet szempontjából fontos részeket találunk: azték templomokról, papságról, ünnepekről és istenekről olvashatunk.⁶

A korai vallástörténeti irodalomból végül a jezsuita Juan de Tovar művét kell még említünk, amely magyarul *Azték krónika* cím alatt olvasható (*Relación del origen de los indios que habitan esta Nueva España según sus historias*, 1586 körül).⁷ E szövegből pontos ismereteket szerezhethünk az azték istenekről és kultikus szertartásokról.

3. Az azték vallás jellege

Ahhoz, hogy teljes képet kapjunk az azték vallásról és annak részleteiről, meg kell ismernünk e vallás korai szakaszait is. Hogyan alakult ki az a komplex vallási rendszer, amit ma már viszonylag jól tudunk rekonstruálni? Az aztékok a Mexikói-völgybe való érkezésükkor egy kialakult mezőgazdasági életmódot találtak itt. Már ekkor átvettek az őslakóktól különböző isteneket, főként a mezőgazdaságozó, s ezáltal a földhöz kapcsolódó istenek hitét (ide tartozik a fent említett kukorica- és esőistenek csoportja is). A földi jelenségek mellett az égi szféra is igen jelentős helyet kapott az aztékok vallási képzetalkotásában; a nap és az égbolt és az ezekkel együtt járó csillagászat is meghatározta életüket. Ezek alapján dolgozták ki naptárrendszerüket, ami a szent idő és tér szférájára is kiterjedt, és a fontosabb napokat mutatva irányította és tartotta fenn a mindennapi élet menetét. A naptár szabályozta a szertartásokat, megjelenítette az évszakok és az idő szabályosságát, és így kifejezte a világ rendjét, folyamatosságát.

A természethez és a természeti jelenségekhez, képződményekhez való ragaszkodás és ezek isteni tulajdonságokkal való felruházása az azték vallás egyik alapvető jellemzője. A két legfőbb uralkodó istenség a nap, illetve az eső istene volt, és ők voltak a két meghatározó társadalmi réteg istenei is: a harcosoké Uitzilupuchtli, a napisten, a lakosság többségéé pedig

⁵ México: 1867-1880.

⁶ Hernández, Francisco: *Antigüedades de la Nueva España*. Introducción de A. de León-Portilla. Madrid: Historia 16, 1986.

⁷ *Códice Ramírez* (=Tovar, Juan de: *Relación del origen de los indios que habitan esta Nueva España según sus historias*). Ed. Vigil, J. M. México: 1878.

Tláloc, az esőisten, akiknek a lakosság tisztelete kifejezéseként templomokat (*cu*) is állított.

Mivel az azték vallás úgyszólván a természetből indul ki, ezért mezőgazdaság és vallás összefonódása folyamatos (vallási) kapcsolatot jelentett az emberek és az istenek között, hiszen az isteni erővel felruházott természet mindig jelen volt a környezetükben. Az emberek és istenek szoros kapcsolatát erősíti az azték teremtmismítosz is.

Az azték vallás kitüntetett figyelemben részesítette a föld termékenységét. Ezt különböző rítusokkal segítették elő, melyek közül legfontosabb az emberáldozat. Az azték elképzelés szerint ugyanis az emberi vér a termékenységet leghatékonyabban elősegítő anyag. Ehhez a gondolathoz számos mítosz is alapul szolgált. Úgy gondolták, hogy a véres áldozat befolyásolja a vizeket, az élőlények termékenységi ciklusait és az évszakok változásait, hiszen történeteik szerint isteneik saját vérüket ajánlották fel áldozatul a természetben és a világban most is jelenlévő rend megtartása érdekében. Sok hétköznapi cselekedet ezáltal is vallási értelmet nyer, hiszen ahogy az istenek fenntartották és fenntartják a rendet, úgy az embereknek is ez a kötelességük a földön. Ehhez szolgált alapul és nyújtott segítséget a vallási rendszert kifejező naptár, valamint az ezáltal meghatározott ünnepek alkalmával végrehajtott vallási-rituális cselekedetek, amelyek egy-egy mítoszuk újraélését, újraértelmezését, valamint a meglévő rend fenntartását jelentették és eredményezték.

4. Azték kozmogónia és kozmológia

Az azték vallás alapvető része a kozmogónia. Hogyan jött létre az a világ és az a föld, mely ilyen fontos szerepet töltött be az emberek életében? A választ Vatikáni A kódex⁸ (1566-1589) tartalmazza. Az azték világképzet három különböző szférára tagolható: az égi síkok, a földi sík, valamint az alvilág. Mivel elgondolásuk szerint a világ rétegzett, úgy gondolták, hogy az égben a földi világ hierarchikus rendje található meg. Az ég 13 síkból áll, melyek közül a legfelső részben lakik a világegyetem ura (Ometeotl), aki alatt a világegyetem többi része, a Nap, a Hold és a csillagok lakoznak. A Föld és az egymást váltó világok Ometeotl gyermekeinek harcának eredményeként születtek és pusztultak el időről-időre. Ometeotl négy gyermeket teremtett, akik a négy égtájnak feleltethetők meg, s amelyek közül kettő tekinthető a legfontosabbnak: az egyik a fekete isten, Tezcatlipoca, akit tiszteltek ugyan, de félték is tőle; a másik a fehér istenség, aki jó, és emiatt az előző ellentéte: Quetzalcóatl, a Tollaskígyó. Emiatt a kettősség miatt a világ sem volt tökéletes: jó és rossz tulajdonságok egyaránt jelen voltak benne. A két isten állandó harca végül újabb és újabb világok születését és pusztulását

⁸ *Codex Vaticanus A (Codex Rios)*. Graz, Austria: Akademische Druck und Verlagsanstalt, 1979.

eredményezte. Így keletkezett a jelen világ a Földdel együtt, és ezért található meg benne jó és rossz, élet és halál egyaránt.⁹ A földi síkot a négy égtáj és az *axis mundi*, azaz a világtengely határozza meg, az égitestek közül pedig a Napot és a Holdat tartották a legfontosabbaknak.

Az alvilágot kilenc szint alkotja, az egyik maga a lakott Föld, a többi nyolc pedig a Föld alatt található. Ezek a szintek lefelé haladva egyre borzalmasabbak, a különböző szinteken más és más kínok várnak a halott lelkére. A holtak ezt az utat teszik meg lefelé a halál után, míg végül elérnek a kilencedik szintre, az örökös sötétség helyére, amely az utazásuk utolsó állomása.

Sorozatos harcok eredményeként születtek és pusztultak tehát a világok. A jelen világot négy másik világ előzte meg sajátos jellemzőkkel, istenekkel, emberi fajjal. Az elpusztult világ után következő világban is rendet kellett teremteni – ez mindig az előző korszak győztes istenének feladata volt. Az első kort a fekete istenség uralta, aki a világot óriásokkal népesítette be. Quetzalcóatl viszont a tengerbe dobta Tezcatlipocát, aki jaguárként kiemelkedett onnan más jaguárokkal együtt, felfalták a világot lakó óriásokat, ezzel vetve véget az első világkornak. A második korszakban Quetzalcóatl uralkodott, de uralmának véget vetett a fekete isten. A harmadik korszak Tláloc, az esőisten uralkodásának ideje, aminek pedig ismét Quetzalcóatl okozta a végét. Ezután következett a negyedik „nap” avagy kor, de egy özönvíz ennek a korszaknak is véget vetett. A sorozat utolsó részét a jelenlegi, ötödik világ zárja, aminek majd földrengések okozzák a vesztét a távoli jövőben. E mitologikus történetekben megfigyelhető a természet és a természeti csapások kitüntetett jelentősége.

A hagyomány szerint az utolsó teremtés előtt az istenek összegyűltek, hogy megtervezzék az ötödik „nap” teremtését. Úgy döntöttek, hogy valakinek fel kell áldoznia magát közülük, hogy ő váljon a Nappá. Végül Nanauatl, egy szerény, jelentéktelenebb isten vállalta a feladatot. Meg is jelent keleten a Nap képében új istenként (s ezáltal neve Tonatiuh lett), de nem volt annyi ereje, hogy megmozduljon. Az istenek rájöttek, hogy akkor tudják mozgásra kényszeríteni, ha önmagukból áldoznak fel valamennyit, s ezáltal biztosítják a rendet az égben és az életet az emberek számára. Ezt azonban nem gondolhatjuk el egyszerű és „ingyenes” áldozatként: az emberek is kötelesek támogatni az isteneket a földi és égi rend fenntartásában, és ezt az áldozatok rituáléján keresztül tehetik meg. Ezt a mítoszt érdemes részletesebben is megvizsgálni. Sahagún VII. könyvének 2. fejezetében¹⁰ olvasható történet alapján a következőket tudjuk meg: az istenek először a Nap szerepére keresték a megfelelő

⁹ Schuman 2001, 74-86.

¹⁰ Az idézett szövegrészek: *Az új-spanyolországi dolgok általános története* (1577). Ford. Vassányi M., *Orpheus Noster* VI. évf., 2014/1, 63-67.

személyt, majd miután egybehangzó véleményük szerint kiválasztották a legalkalmasabbat, azon tanakodtak, hogy ki fog még világítani a Nap mellett, azaz ki alkalmas arra, hogy innentől kezdve Holdként vegyen részt a világ rendjében. Miután megszülettek a döntések, a két kiválasztott rituális felkészülését olvashatjuk: bűnbánatot gyakoroltak, áldozatokat ajánlottak fel, éjszakákat töltöttek el a nekik épített bűnbánati tornyokban, míg kezdetét nem vette a szertartás:

„Az istenek két rendben álltak fel, egyesek a tűz felől, mások a másik oldalon, és azután a két fent említett isten a tűz elé állt, arccal a tűznek, az istenek két rendje közé, akik mind álltak. És azután beszéltek az istenek, és így szóltak Tecuciztématl-nak: „Nosza hát, Tecuciztématl, lépj be te a tűzbe!” És ő akkor nekiszaladt, hogy belevesse magát a tűzbe. És mivel a tűz igen nagy volt, és jól volt meggyújtva, Tecuciztématl érezte a tűz nagy melegét, félt; nem merte magát belevetni a tűzbe; hátrafordult. Másodszor is megfordult, hogy belevesse magát a tűzbe, összeszedve a bátorságát, és amikor odaért, megállt; nem mert beleugrani; négyszer próbálta meg, de egyszer sem merte belevetni magát. Parancsolatul meg volt szabva, hogy nem szabad négynél többször megpróbálnia; miután már négyszer próbálta, az istenek beszéltek Nanaoatzinnal, és azt mondták neki, hogy „Nosza akkor, Nanaoatzin, próbáld meg te!” És miután beszéltek vele az istenek, erőt vett magán, és szemeit bezárva nekiiramodott, és belevetette magát a tűzbe; és azután elkezdett nyikorogni és sisteregni a tűzben, mint az, aki épp megsül. És mivel Tecuciztématl látta, hogy a másik a tűzbe vetette magát és égett, nekiiramodott és belevetette magát a tűzbe...”

Ezek után feltűnt az égen először a Nap, aztán a Hold olyan sorrendben, ahogy beléptek a tűzbe. Mikor észrevették, hogy a Nap nem mozdul, úgy döntöttek, hogy feláldozzák magukat:

„Hogy tudunk így élni? A Nap nem mozdul a helyéről. Faragatlan fickók között kell élnünk? Haljunk meg mindnyájan, s tegyünk úgy vele, hogy a mi halálunk révén élni kezdjen [*resucite*].”

Az istenek halálával és a szél segítségével a Nap megmozdult, majd utána a Hold is elkezdte útját, így alkotva meg a világ tökéletes rendjét; a Nap nappal, a Hold éjszaka világította a Földet. Miután elindították útján a Napot, Quetzalcóatl nekilátott az emberek megteremtésének. Mivel azonban már az előző világokban is léteztek emberek, ezért az isten úgy döntött, alászáll az alvilágba, és visszahozza az előző generációk csontjait. Az alvilágból való visszatérése közben megbotlott, az emberek csontjait különböző darabokra törte, majd saját vérével ragasztotta össze őket, és így alkotta meg az új embereket, akik a baleset miatt különböző méretűek lettek.

5. Az azték vallás megnyilvánulásai

Az azték társadalmat igen erős vagyoni alapú tagozódás jellemezte. Az uralkodó réteget a papok, a törzsi nemzetségi vezetők és a harcosok alkották, az alsóbb osztály tagjai pedig a kereskedők, szabadok és rabszolgák csoportjaiból állt.¹¹

A vallás és a különböző vallási képzetek az azték társadalom minden rétegében megmutatkoztak. E vallásosságnak két megnyilvánulási szektora volt: a nyilvános (azaz hivatalos vagy állami) és a népi (azaz privát). Az első rétegben a vallás irányítói és felelősei a magasabb rangú papok voltak, akik a főbb templomok szolgálatában álltak a vallási központ, Tenochtitlán ceremóniai körzetében. Ők feleltek a már említett naptár által előírt ünnepek, fesztiválok megszervezéséért és lebonyolításáért, a természeti erők és istenek kiengeszteléséért, megnyeréséért és ezáltal a kozmikus rend fenntartásáért. A naptár szerint rendszerezték a szertartásokat is, hogy megemlékezzenek a fontosabb eseményekről, s áldozataikkal tiszteletüket fejezzék ki az istenek iránt, akik továbbra is ellájták feladataikat, így segítve elő a kozmikus rend fennmaradását. A papok különböző csoportokra tagolódtak: szűk értelemben vett papi személyzetre, illetve olyanokra, akik nem tartoztak az alapított és elfogadott papság tagjai közé.¹² Az ünnepélyes rituálék színhelyei a templomok voltak, de a hozzájuk tartozó körzetekben más vallási épületeket is létesítettek.

A privát, személyes vallásosság meglétére az azték családi házakban talált, isteneket ábrázoló figurák utalnak. Ez a vallási megnyilvánulás azért jelentős, mert elvezet minket a látható vallás mögött húzódó „titokzatosabb”, mágikusabb vallás világába, ami szintén hozzátartozik az azték valláshoz. A privát vallási érzület folyamatos kapcsolatot jelentett az istenekkel az istenszobrok által, papi beavatkozás nélkül. Az így meggyökeresedett vallásosság a nép körében túl is élte a spanyolok érkezésével kezdődött keresztény térítést.

Meg kell itt említenünk a varázslás, a sámánizmus, a mágia és orvoslás világát is, hiszen ezek is részét képezték az azték vallásnak; a betegségfelfogásuk is részben vallási kötöttségű volt.¹³ Egyes betegségeket ugyanis természetfeletti vagy mágikus okokra vezettek vissza. Minden betegség veszélyt jelentett az emberi lélekre; úgy vélték, a betegségek a lélek elvesztését is okozhatják. Hogy milyen betegségről is van szó pontosan, milyen szertartással vagy gyógymóddal szabadulhatnak meg tőle az emberek, azt szakemberek állapították meg: orvosok, sámánok, gyógyítók, jósök, varázslók és egyéb specialisták. A legfontosabb a lélek

¹¹ Benyhe 1977, 33-34.

¹² De Rojas 2008, 17.

¹³ Benedek 1976, 28-36.

egészségének megőrzése volt, hiszen a lélekformák az emberi lét alapjául szolgáltak egy olyan komplex világrendszerben, melyben a vallás az élet minden szintjén megmutatkozott.

6. Az azték panteon

Az azték panteon sok istent ismert. A körülbelül 13 főisten (mint például Tláloc, az esőisten vagy Uitzilupuchtli, az azték törzs patrónusa) mellett nagyjából 200 másodrangú, egyéb isten foglalt helyet, akik közül az aztékok sokat más korábbi mezoamerikai civilizációktól örökölték vagy vettek át.¹⁴ Az istenalakok összetettebbek, mint elsőre gondolnánk – különböző feladataik mellett természeti erőkkel álltak kapcsolatban, sokszor azok megszemélyesítői voltak, és az ilyen istenalakokon kívül a városoknak, közösségeknek és családoknak is megvoltak a maguk sajátos istenségeik. Ezeket az alakokat sokszor állati, növényi, emberi tulajdonságokkal és jelzőkkel láttak el, ami erősíti az azték istenek összetett voltát, akik jellemükből adódóan a komplex világmindenség részei és az azték nép elveinek megtestesítői is.¹⁵ Mivel az aztékok nem tartották fontosnak a térítést, és nem kényszerítették vallásukat más népekre, így a meghódított területek isteneit, vallási elképzeléseit gyakran befogadták és beolvasztották saját elképzeléseikbe.

Az azték istenek tipikusan antropomorfak, bonyolult hierarchiában és kapcsolatrendszerben állnak egymással. Az ő világukban is van a halál és feltámadás, ahogy már egyes mítoszok esetében láthattuk is. Ezen elképzelések hozzájárultak az aztékok életszemléletéhez: az életet a születés és a halál közötti átmenetnek tekintették. Bár az istenek általában antropomorfak, sokszor jelennek meg a szövegekben és ábrázolásokon állatalakban. Megfigyelhető bennük a jó és rossz kettőssége: egyszer jóindulatúak és segítőkészek, máskor rosszindulatúak és ijesztőek.

Az istenségeket nagy számuk miatt nehéz csoportosítani, de feladataik szerint mégis lehetséges. Ezek alapján beszélhetünk a teremtető, a termékenységi, vagy a világ rendjét őrző istenek csoportjáról.¹⁶ A következőkben csak néhány istenalakot fogunk ismertetni Sahagún művének¹⁷ ide vonatkozó részei alapján igen röviden.

Uitzilupuchtli-t tartották az egyik legfőbb istennek. Erős és harcias isten, akinek jelképe a sárkányfej. Halottidéző képessége mellett különböző állatok alakját is képest volt

¹⁴ Benyhe 1977, 34.

¹⁵ Aguilar-Moreno 2006, 145.

¹⁶ Ibid. 146.

¹⁷ *Az új-spanyolországi dolgok általános története* (1577). Ford. Vassányi M., *Orpheus Noster* VI. évf., 2014/1, 52-68.

magára öltetni. Sahagún euhémerista értelmezése szerint eredetileg ember volt, kiváló harcos, akit halála után úgy tiszteltek, mint istent, és rabszolgákat áldoztak neki. Egyszerre volt valóságos, láthatatlan, és mindenütt jelenvaló: a földön, az égben és az alvilágban is. Harcias voltát kiemeli az, hogy az aztékok szerint ő buzdította az embereket a háborúra, ugyanakkor azonban csak ő ért a világ helyes kormányzásához.

Tlaloc, az esőisten, aki a földi paradicsomban él, szintén kettős természetű. Ő idézi elő az esőt, ezáltal táplálja a földet, az élethez szükséges táplálékokat, élelmiszereket is ő adja az embereknek, de ő küldi a jégesőt is a földre.

Quetzalcóatl a szelek istene, aki Sahagún szerint kezdetben szintén ember volt, majd istenné emelkedett. Kapcsolatban áll az esőistennel, mivel az aztékok úgy tartották, ő – tehát a szél – készíti elő az utat az esőzések számára. Ő teremtette az embereket is.

Fontos kiemelni még az alvilág, Mictlán urát, Mictlantecuhtlit, aki a holtak helyének őrzője, és akit az aztékok a sötétséggel azonosítottak. Tőle és feleségétől lopta el Quetzalcóatl az előző korok embereinek csontjait, ezzel alkotva meg az új világ lakóit.

E főbb istenségeken kívül számos isten, démon és természetfeletti lény uralta az aztékok világát (akikről az alábbiakban ejtünk még szót egyes szertartások kapcsán). Sahagún művében ezekről a lényekről is olvashatunk, illetve különböző istennőkről, az azték asztrológiáról és természetfilozófiáról, az ünnepekről és az azokat meghatározó naptárról is.

7. Azték szertartások, rítusok, emberáldozat

Az azték vallási életben fontos szerepet játszottak a különböző ünnepek a hozzájuk kapcsolódó rituálékkal, amelyek az élők és a holtak világára egyaránt vonatkoztak: a földön az élők által szervezett és bemutatott rítusok a holtak túlvilági utazásához és a világ egységének fenntartásához járultak hozzá. A vallási hierarchia élén a nagyobb istenségek papjai álltak, a szertartásokat a már említett naptár szabályozott ünnepei határozták meg, melyek egyrészt az évszakok váltakozásához, másrészt a mezőgazdasági termeléshez kapcsolódtak úgy, hogy minden ilyen ünnep célja az istenekkel való viszony megőrzése és a kozmikus rend fenntartása volt.

Az azték panteon élén álló isteneknek járt a legpompásabb ünnepség; Juan de Tovar művében¹⁸ számos ilyen ünnep leírásával találkozunk, melyek közül talán a Uitzilupuchtli istennek szentelt ceremóniasorozat a leghíresebb. Uitzilupuchtli elsősorban az előkelők és főurak istene volt, így a hozzá kapcsolódó ünnep is gazdagabbnak mondható: változatos

¹⁸ Tovar 1986, 53.

szertartások alkották, és az egész országban megtartották. Megtudjuk, milyen áldozatokra volt szükség a ceremónián: Tovar leírása szerint az összes városban egyszerre áldoztak fel minden foglyot, és állítólag egy ilyen alkalommal több ezer ember pusztult el.¹⁹ Ezen adatok alapján a háborúk szinte szükségesek voltak azért, hogy kellő mennyiségű embert tudjanak táplálékul szálni az isteneknek.

Az emberáldozat rituáléja is szorosan kapcsolódik az aztékok lélekképzeteihez. Az emberek feláldozása az istenek javára bemutatott rítusként értelmezhető. Bár az azték istenek elsősorban jóindulatúak, áldozati vére mégis szükség van a Nap újbóli felkelésének biztosításáért. Fent már utaltunk arra a teremtményszra, mely szerint Tonatiuh mint új Nap kelt fel az égen, a másik isten pedig szégyenében tűzbe vetette magát, és Holdként született újjá. Az új Nap képtelen volt saját erejéből mozogni, csak a többi isten áldozata és vére által kezdte meg útját az égen. Az emberek az isteneknek ezt az adományát hálálják meg az emberáldozatok bemutatásával, és folyamatos engesztelő szertartások révén biztosítják az istenek állandó jóindulatát is.

A feláldozandó emberek jelentős részét hadifoglyok vagy rabszolgák tették ki. Sokszor azonban ezt a kiválasztást megtiszteltetésnek tekintették, mivel úgy gondolták, hogy egy ilyen nemes feladatot végrehajtó személy lelkének biztosan lesz jutalma a túlvilágon.²⁰ Az áldozat napján különféle szertartásokat mutattak be, majd az áldozatot a templom legfelső platformján található kőpadra fektették, lefogták, a pap pedig az áldozati késsel átdöfte a mellkasát, a szívét kivágta, és azt a magasba emelve a tömegnek bemutatta. A tetemet ezután legurították a *teocalli* (áldozati templom) meredek lépcsősorán, a szívet pedig egy tálcába vetették, ahol lassú tűzön fonnyasztva juttatták el füstjét az égbe. Mivel a világ eleve csak azért létezik, mert az istenek feláldozták magukat, ezért az embereknek a lehető legnagyobb és legtöbb áldozatot kell bemutatniuk hálájuk kifejezéséért.

A szertartás tehát a kiválasztott halálával zárult. Olykor a halottat megfőzték, és húsát vacsorán szétosztották és megették. A feláldozás leginkább a fent említett módon zajlott, a szív kivágása által, de a források szerint más módszerek is előfordultak: lefejezés, nyilak vagy fojtogatás általi halál. Sahagún így írja le az egyik ilyen emberáldozás menetét:

„Amikor a foglyok urai vitték a rabszolgáikat a templomba [*templo*], ahol meg akarták ölni őket, akkor a hajuknál fogva vonszolták őket, és amikor felvitték őket a *cu* lépcsőin,²¹ a foglyok némelyike elájult [*desmayavan*], és a gazdáik a hajuknál fogva vonszolva vitték fel őket a

¹⁹ Ibid 58.

²⁰ Aguilar-Moreno 2006, 153.

²¹ *Cu*: maja eredetű, a *conquista* korában használt szó: bennszülött templom, *templo indígena*.

tőkéig [*el taxón*], amelyen meg kellett halniuk. Amikor megérkeztek a tőkéhez, amely három arasz magasságú vagy valamivel nagyobb és körülbelül két arasz szélességű kő volt, akkor háttal rádobták őket, és öten lefoglalták őket: ketten a lábszáran, ketten a karján s egy a fejénél, és azután jött a pap [*el sacerdote*], akinek meg kellett ölnie őt, s két kézzel odavágott egy lándzsahegy alakú kovakővel [*con una piedra de pedernal*, értsd: tűzkő-késsel] a fogoly melléhez, és az így csinált ürege át betette a kezét, és kitépte a fogoly szívét [*arrancávale el corazón*], s aztán felajánlotta [*ofrecía*] a Napnak; beledobta egy csészébe [*xícara*; esetleg: kosárba]. Miután kitépték a szívüket, és vérüket vették [*echado la sangre*] egy csészébe, melyet a halott gazdája meg kapott, ledobták a holttestet, úgy, hogy guruljon a cu lépcsőin. Egy kisebb téren [*placeta*] állt meg lent; onnét elvitték bizonyos öregemberek, akiket *cuacuacuiltine* hívtak,²² és elvitték a maguk *calpuljába*, ahol feldarabolták és felosztották a megevéshez [*le repartían para comer*].²³

Ahhoz, hogy teljesebb képet kapjunk az azték emberáldozatról, más olyan szerzők munkáiból is idéznünk²⁴ kell, akik írásaikban kitérnek az emberek rituális feláldozására. Fontos, hogy előítéletektől mentesen vizsgáljuk forrásokat, hiszen ezek szerzői olykor túlzásokkal élhetnek főként a „keresztény-pogány” ellentétnek köszönhetően.

Az egyik fontos szerző Francisco Hernández, akinek a már említett műve (*Antigüedades de la Nueva España*)²⁵ három könyvből áll: az első általános leírást ad az aztékok mindennapi életéről, aminek központi részét a társadalmi berendezkedés leírása adja; a második könyv az udvartartás és az azték nép eredetének bemutatása mellett a számunkra igen fontos azték vallás részleteire is kitér: templomokról, jóslásokról, papokról és időszámításról olvashatunk, míg végül a harmadik könyv a panteont, az ünnepeket, a vallási hiedelemvilágot és a rítusokat írja le. A harmadik könyv 6. fejezetében találunk olyan részeket, amelyek az emberáldozat rituáléjára vonatkoznak.²⁶ Ez a fejezet, ami *Az első és második hónap ünnepéről* (*De la fiesta del primer mes y del segundo*) címet viseli, az Atlacaóalo/Quahoitléon nevű hónapban bemutatott speciális emberáldozatot írja le, amit más néven hegycsúcsáldozatnak szokás nevezni. Fontos megemlíteni azokat a vallási párhuzamokat, amik ezen áldozat kapcsán megfigyelhetők más prekolumbián kultúrákban; a hegycsúcsáldozat ismert és használt vallási rítus volt Dél-Amerika különböző területein az aztékoktól függetlenül. Az áldozatot a hegyi szellemeknek mutatták be, akik cserébe vízzel és

²² *Cuacuacuilti*: „borotvált fej(ű ember),” egyes papoknak és papnőknek adott név, akik funkciói között szerepelt az iskolatemplomokban (*templos escuelas*) való szolgálat.

²³ *Az új-spanyolországi dolgok általános története* (1577). Ford. Vassányi M., *Orpheus Noster* VI. évf., 2014/1, 62.

²⁴ Az idézendő szövegek fordításai inntől kezdve a témavezetővel való közös munka eredményei

²⁵ Hernández, Francisco: *Antigüedades de la Nueva España*. Introducción de A. de León-Portilla. Madrid: Historia 16, 1986

²⁶ <http://www.artehistoria.com/v2/contextos/10061.htm>

esővel látták el a várost.

„E hónap során sok hegycsúcson rengeteg gyermeket áldoztak fel, amelyeknek (ó borzalmas bűn!) - az eső isteneinek a tiszteletére, mert úgy vélték, hogy ezen áldozatok révén érhetik el az esőt - kivették a fiatal és ártatlan szívüket. A gyermekeket, akiket fel akartak áldozni, értékes ruhákban öltöztetve vitték, hordszékekben a vállukon, amely székeket különböző szép tollakkal és illatos virágokkal díszítettek, így vitték őket a mészárlás helyére úgy, hogy egy nagyszámú tömeg ment elől, ami ünnepelt, táncolt és zenélt. Ha az történt, hogy ezek a fiatal kisgyermek (infantes), akiknek ilyen szörnyűn kellett meghalniuk, érezték fenyegető végüket és ezért szomorúak voltak és sírtak, akkor ezt jó jelnek tekintették az áldozat sikerére nézve és reménykedtek a bőséges esőben; ha ellenben az ellenkezője történt, akkor úgy ítélték meg, hogy az az év nagyon száraz lesz.”

Az ebben és a következő hónap leírásában olvasható további áldozati típusok már nem annyira ismeretlenek számunkra; Sahagún is említette azokat a fent idézett részletben.

„Ugyanebben a hónapban ugyanezen istenek számára megöltek nagy mennyiségű csatában foglyul ejtett ellenséget is, amelyeket nem vittek el addig a *Yopiti*-nek nevezett templomba, hogy ott kitépjék a szívüket addig, ameddig nem kötötték oda bizonyos kerek kövekhez, ahol felfegyverezték őket alkalmatlan (életlen) kardokkal és ott ne kezdtek volna velük egy siralmas harcot és ne halmozták volna el őket sérülésekkel. A győztesek, akik az elmúlt háborúban fogták el a foglyokat mentek elől különböző díszekkel, tollakkal, vidám arccal táncolva és harcias erőt mutatva. Ezeket a dolgokat és más hasonlókat szokásként tartották, minden nap ebben a hónapban. A második hónapot *Tlacaxipeoliztli*-nek vagyis megnyúzás hónapjának nevezték, amelynek első napján Tótec istennek mutattak be áldozatot, akit *Xipe*-nek is neveztek amennyiben ekkor feláldoztak neki nem kevés rabszolgát, valamint azok közül is áldoztak, akiket foglyul ejtettek a harcokban, akiknek kitépték szívüket és a fejüket a bőrükkel együtt (skalp), amiről az ünnep a nevét kapta; a győztesek, akik foglyokat adományoztak az isteneknek, megfogták és hazavitték (*cabelleras*) ezeket a skalpokat mint értékes dolgot, hogy győzelmük bizonyítékeként megőrizték azokat. Mindezeket a *calpulli*-ban szokták csinálni (a nagy házban) vagy más tágas lakóhelyeken, amelyeken szokás szerint a város előkelői találkoztak azért, hogy megfontolják, hogy mit kell tenni az állam megóvása, kormányzása és nagyobbítása érdekében.”

A csatában foglyul ejtett ellenségek ilyenfajta kegyetlen feláldozása és a szinte lehetetlen harcra való kényszerítése a továbbiakban idézendő szerzők leírásában is visszaköszön, ami jól mutatja a szertartás brutalitását illetve az előre pontosan megtervezett és bevett gyakorlatait.

Don Bernal Díaz del Castillo („El Galante”), aki Cortés egyik kapitánya volt és ezáltal

a hódítás szemtanúja, *Historia verdadera de la conquista de la Nueva España* (Új-Spanyolország meghódításának igaz története)²⁷ című 1632-ben megjelent beszámolójában a hódítás eseménytörténete mellett olvashatunk az azték templomok kinézetéről és találunk utalásokat az áldozatokra vonatkozóan is. A 39. fejezetben, ami a *Como nuestro Capitán salio a ver la ciudad de Méico y el Tatelulco, que es la plaza mayor, y el gran Cú de su Uichilobos* (Hogyan ment el a kapitányunk megtekinteni Mexikó városát és Tatelulcót, amely annak főtere, és az ő Uichilobójaik nagy Cúját, és a többi esemény) címet viseli, a szerző így ír az azték templom megtekintéséről:

„És azután, hogy beszélt (Montezuma) velük (az ő papjaival) azt mondta, hogy lépünk be egy kis toronyba és azon belül egy teremként különálló részbe, ahol volt egy oltárszerűség gazdag deszkaburkolat díszítéssel a mennyezeten. És mindegyik oltáron volt két alak, amolyan gigászra hasonlító, magas testfelépítésűek és nagyon vaskosak, és az elsőről amely jobbkéz felől állt azt mondták, hogy Uichilobos, az ő háborúistenük és ennek arca keskeny volt és szemei formátlanok és réműletesek; az egész testén annyi gyöngy és arany és (?) volt kiverve és csirizzel felragasztva rájuk - amelyet ezen a földön gyökerek termelnek - hogy egész teste és feje tele volt ezzel a díszítéssel és a testét körülvevtek bizonyos nagy kígyókra hasonlító dolgok, amelyek aranyból és gyöngyökből készültek és egyik kezében íjat tartott és a másikban nyilat. Egy kis bálvány, ami mellette állt, amiről azt mondták, hogy ez az ő apródja tartott neki egy nem hosszú lándzsát és egy arannyal és gyöngyökkel gazdagon díszített kerek pajzsot; és Uichilobos a nyakához támasztva viselt egyes indián harcokat és más indiánokhoz tartozó szíveket és ezek aranyból amazok ezüstből rengeteg kék gyönggyel voltak díszítve. És voltak itt egyes tömjénfüstölők, ami az ő copal gyantájuk és három indián szív is volt ezekben a füstölőkben, olyanoké akiket aznap áldozták fel és épp azokat a szíveket égették. És a copal-lal és a füsttel hajtották végre az áldozatokat. És a kápolna minden fala át volt itatva és fekete volt a vér bevonattól és ugyanígy a föld is annyira, hogy minden borzalmasan bűzlött. Azután láttuk, hogy egy másik részben balkéz felől van a Uichilobos oltárának másik nagy szobra és ennek olyan arca volt, mint egy medvének és olyan szemei, amelyek fénylettek mivel a tükrökből voltak, amelyet *tezeal*-nak neveznek és a teste gazdagon volt díszítve felragasztott ékkövekkel a másik szobor módján, mivel mint mondták ezek ketten testvérek és ez Tezcatēpuca és ez volt a pokol istene és a mexikóiak lelkére viselt gondot, és testét körülövezték kis figurák, afféle kisördögök és kígyószerű farkuk volt és a falakon gazdag vérborítás volt és az egész padlón is vér úszott. És ott bemutattak több szívet, amelyet akkor áldoztak fel és az egész *cú* tetjén volt egy másik helyiség, amely faborítása gazdagon volt kidolgozva és volt egy szobor, ami egy félemler volt, félig ember félig gyík, ékkövekkel díszítve és egyik fele [*enmantado*]. Erről azt mondták, hogy a teste tele van mindazokkal a vetőmagokkal, amelyek az egész vidéken megteremnek és azt mondták, hogy ez a vetés és gyümölcsök istene; nem emlékszem nevére és ez is tele volt vérrel, úgy a falak, mint az oltár és akkora bűz volt itt,

²⁷ Don B. Díaz de Castillo, *Historia verdadera de la conquista de la Nueva España* [1632]. México: Editores Mexicanos Unidos, 2005. <http://www.antorcha.net/biblioteca_virtual/historia/bernal/indice.html>

hogy alig vártuk, hogy kimenjünk.”²⁸

A szöveg fontos része a más kultúrákból is ismert égőáldozat leírása, jelen esetben a feláldozott ember szívének elégetése, aminek illata és füstje az istenek szobraihoz és ezáltal az istenekhez az égbe szállt fel. Látható, hogy a szív kitépése, megfőzése és rituális célra való felhasználása kiemelkedő szerepet játszott az azték vallásban és annak szertartásaiban egyaránt. Az istenekkel való kapcsolattartásnak és az áldozatbemutatásnak egy másfajta típusát mutatja be „El Galante” idézett részlete.

Diego Durán művének²⁹ 81. fejezetében - amelynek címe *Del modo que se tenia en sacrificar hombres en las solenidades (Arról a módról, ahogy az embereket feláldozták az ünnepeiken)* - tér ki az emberáldozat bemutatására. E szöveg és a már idézett Sahagún részlet között ugyan megfigyelhető a hasonlóság, ennek ellenére vagy épp ezért érdemes megemlíteni. Megtudjuk, kik és hogyan végezték a rítust, ezzel alátámasztva és kiegészítve az eddigi ismereteinket.

„Miután elmeséltem azt, amit a Uitzilopochtli bálványról hallottam és mielőtt befejezném a ceremóniák leírását amelyek még hiányoznak, el szeretném mondani azt a módot is, ahogy ez a nemzet áldozatokat mutatott be (...). Előjöttek az emberáldozat bemutatói, akiket erre a napra és ünnepre jelöltek és küldtek ki erre a tisztségre, akik hatan voltak, négyen a kezekre és lábakra és egy másik a torokra és a hatodik a bőr felvágására és a szív kitépésére és arra, hogy bemutassa azt a démonnak. Az első öt neve az volt, hogy *chachalmeca* (lévita avagy isteni vagy szent dolog ministránsa); ez egy igen magas rendű méltóság volt és nagyra értékelték amely öröklődött apáról fiúra mint olyan elsőszülöttségi jog alapján haladva át apáról fiúra ebben a vérengző démoni és kegyetlen méltóságban. A hatodik áldozópap, akinek feladata az volt, hogy megölje az áldozatot, főpapnak és pontifexnek volt tekintve és így tisztelve, és az ő neve különböző volt attól függően, hogy milyen időszakban jártak és milyen áldozatot mutattak be és ezen kívül a papi öltözetben is volt különbség, amiben ő díszítette magát, amikor előjött azért, hogy gyakorolja legmagasabb rendű tisztségét azon bálvány ünnepén, amiről beszélünk. (...)

A főpap kezében egy nagy, éles és keskeny kőkest hordozott és a másokban pedig egy fából készült eszközt [*collera*], amely kígyóformájú volt és megállva a bálvány előtt tiszteletüket nyilvánítottak és rendbe álltak egy kő mellett, amely hegyes volt, amely szemben állt annak a szobának ajtajával, ahol a bálvány volt és ez a kő olyan magas volt, hogy derékig ért és nagyon hegyes. Ennek a tetejére helyezték rá azt, akit fel kellett áldozniuk, ráhajtották azt olyan módon, hogy a kés igen könnyen érkezhett a mellkasra... „³⁰

²⁸ http://www.antorcha.net/biblioteca_virtual/historia/bernal/39.html

²⁹ Durán, Diego: *Historia de las Indias de Nueva España y islas de Tierra Firme*. Edición de 1867. México: Imprenta de J.M. Andrade y F. Escalante. [Tomo I](#) y [Tomo II](#). [Internet Archive](#)

³⁰ Az idézett szövegrészek a II. kötet 92-93. oldalai

Érdemes megemlíteni egy, az eddig idézett szerzők írásaitól eltérő, de fontos forrást, ami a csicsimék nemzet történetéről szól.³¹ Ixtlilxóchitl, aki félig a spanyol, félig a csicsimék nemzet tagja, nem kapcsolódik szorosan a navatl kultúrkörhöz, de az idézendő szövegrész témáját tekintve rokon azzal:

„...ezek a háborúk 115 napig tartottak, mert Maxtla király ügyesen védte magát és ennek a háborúnak kedvéért elhagyta a ... de az említett időszak elején Nezahualcoyotzin annyira körülvette Maxtla embereit, és a mexikói urak mindegyikét, hogy végül megtörték és szétverték Maxtla seregét úgy, hogy az emberei elmenekültek és a környéken sok halott maradt belőlük és amikor Nezahualcoyotzin behatolt a városba, akkor azt lerombolták és az urak nagyobb házait is egytől egyig és a templomokat is úgy, hogy mindenkit kardélre hánytak. Maxtlát, aki az egyik kertben egy fürdőhelyiségben rejtőzött el, előhúzták nagy szitkok közepette és Nezahualcoyotzin elvitte a város főterére és ott kitépte a szívét, mint ahogy az áldozatoknál szokás és az ő (Nezahualcoyotzin) isteneinek bemutatta áldozatként. Ezt cserébe, kárpótlásul tette az ő apjának, az uralkodónak a háláért és ez a város egy olyan hely lesz innétől fogva, ahol majd rabszolgavásárokat tartanak a város nemtelensége miatt. Ez lett ennek a híres városnak vége, ami az egyik legnagyobb városa volt Új-Spanyolországban és ami nagysága miatt viselte azt a nevet, hogy Acapulzalco, ami azt jelenti, hogy hangyaboly.”³²

A történet egy ember halálát, feláldozását írja le, amely áldozat oka maga a személyes bosszú. Ez a típus is egy az adott kultúrkörben létező, de az eddig szemléltetett példáktól eltérő áldozati forma, ami arra enged következtetni, hogy az emberáldozat rituáléját és annak magyarázatait szélesebb spektrumban kell vizsgálni, hiszen mint kiderült, az áldozat különböző típusú élethelyzetekre jelenthet megoldást és jelen esetben egyfajta vérbosszúnak is felfogható.

Mint eddig megtudtuk, a feláldozandó emberek általában férfiak voltak, de a megvásárolt szolgák között voltak nők és gyermekek is, mivel egyes istennők a női áldozatot követelték, a víz istenei pedig gyermekek áldozatát. A leggyakoribb kivégzésen kívül (ami a szív kitépése volt) más módszerek is léteztek az áldozat bemutatására. Különösen kedvelt volt az ún. „gladiátor áldozat”, amelyben kivételes hadifoglyok vettek részt, akiket vagy magas társadalmi rangjuk tüntetett ki e „nemes” feladatra vagy pedig az, hogy a harcokban kiválóan

³¹ Vázquez Chamorro, Germán (ed.): *Historia de la nación Chichimeca*, México, 1985

³² 31. fejezet: *De cómo pasó Nezahualcoyotzin a México con su ejército en favor de los mexicanos (Hogyan ment Nezahualcoyotzin Mexikóba a seregével a mexikóiak megsegítésére)*; <http://www.artehistoria.com/v2/contextos/9779.htm>

bizonyultak.³³ Ezeket a foglyokat az áldozati kőhöz kötötték és olyan fegyverekkel látták el, amik alkalmatlanok voltak arra a harcra, amit négy tökéletesen felfegyverzett harccsal kellett megvívniuk. A győzelmi esélyek igen csekélyek voltak, amin nem könnyít az a tény, hogy ha esetleg győztesen kerülnek ki a harcból, akkor utána egy újabb, bal kezűs harccsal is meg kellett küzdeniük.

További áldozati formák is léteztek, úgy mint a lenyílazás, amelyet az idők folyamán átalakítottak egyfajta előzetes kínzássá, ami a szív kivételével, a bőr lenyúzásával, lefejezéssel vagy megfojtással végződött, ahogy ez a Tlalocnak szánt gyermekek esetében is megfigyelhető, akiket a lagúnában süllyesztettek el.³⁴ Létezett ezek mellett a szakadékba lökés általi kivégzés is, ami abból állt, hogy az áldozatot egy magaslatról a szakadékba dobták, ami hasonló rítusként értelmezhető, mint a nagyobb templomok tetején megölt áldozatok testének az épület lépcsőjén való lelökése a tömeg számára. Egyes alkalmakkor azt is említik, hogy élve égettek el áldozatokat.

Fontos megemlíteni azokat a széleskörű tudományos vitákat, amelyek az emberáldozatok társadalmi szerepéről, mértékéről bontakoztak ki. Ezek közül a legfontosabb talán az, hogy hány embert áldoztak fel egy-egy alkalommal (mint láthattuk, számuk olykor kirívóan soknak tűnik), illetve ki kell térni röviden az emberevés („rituális bankett”) kérdésére is. Az évenként feláldozott emberek száma vitatott kérdés, amelynek elbírálása attól függ, hogy az adott szerző mennyire akarta babárnak bemutatni az azték népet. A régészeti leletek, maradványok alapján azt lehet mondani, hogy bár a gyarmati kori források élhetnek erős túlzásokkal, az azték társadalomban jelentős szerepet töltött be az emberek nagyszámú rituális kivégzése és felajánlása az isteneknek. A különböző források elmesélik, hogy egyes áldozatok húsát ilyen alkalmakkor elfogyasztották és habár a szerzők egyike sem vett részt ilyen rituálén és nem mutatott be áldozatot, mégis úgy tűnik, hogy nem kell kételkedni az eljárás valóságában.³⁵ Többek között azért sem, mert a korabeli kódexek ábrázolásaiban is találkozunk ilyen vagy hasonló illusztrációval. A 20. században a kutatások (amik azt vizsgálták, miket ettek az aztékok, mire korlátozódott az étrendjük, mennyire volt proteingazdag és mennyire nem) azt mutatták ki, hogy az emberi hús fogyasztása csak a rituális szintre korlátozódott.

Az azték vallási képzetalkotás számunkra fontos területe a halál értelmezése és a temetési szertartás, mivel ezek szorosan kapcsolódnak az áldozat fogalomköréhez. Az azték vallásban

³³ De Rojas 2008, 59-60.

³⁴ Ibid. 60.

³⁵ Ibid. 62.

és életfelfogásban az élet és a halál összetartozásának gondolata fejeződik ki. A mítoszokban megjelenik a halál utáni lét képzelete, az istenek és az emberek feltámadásának gondolata. Az első világek emberei hamuból keletkeztek, majd a víz miatt hallá változtak, azután óriásként éltek a Földön. Később jaguárok falták fel őket, majd a tűz végzett velük, utána pedig erős szél irtotta ki őket. Mindezek után különböző állati lényekként éltek a következő világkorokban.³⁶ A világoknak és az embereknek tehát mindig valamilyen (természeti) csapás vetett véget, de ezek a csapások egyszersmind a következő világ és embergeneráció keletkezését is okozták. Az aztékok életet az ebben az értelemben egyfajta átmenetnek tekintették, s ennek folytán az alvilági, illetve túlvilági elképzeléseik is igen összetettnek mondhatóak. A holtak teste a Földanyához tér vissza temetés vagy hamvasztás útján. A lélek utazásáról a korábbiakban már volt szó: ez egyeseknek szenvedő utazás kínokkal és fájdalommal, míg az örök sötétségbe nem kerülnek, másoknak ellenben az örök boldogsághoz vezető átmenet, melynek végén isteni szintre is lehetséges eljutni.³⁷

8. Azték lélekképzetek, lélekfajták

Az aztékoknak bonyolult és összetett elképzeléseik voltak a lélekről és annak képességeiről. Az emberi testet úgy fogták fel, mint valamely szent erő befogadóját és ideiglenes otthonát, illetve mint a kozmosz földi tükröződését. A lélek részeit különböző feladataik szerint választották el egymástól; az egyes lélekrészek más-más feladatot láttak el, de hatással voltak egymásra és ezáltal az emberre önmagára is. Három lélekfajtáról beszélhetünk, melyek együttes működése elengedhetetlen az emberi létezéshez.³⁸ A halál bekövetkeztével a test és a lélek is megváltozik, illetve a három lélekrész is különválik egymástól; a test átalakulása mellett a lélek is valamilyen változáson ment keresztül.

A lélek a halál után különböző helyekre juthat el, amelyek közül most csak néhányat említünk.³⁹ A gyermekként meghaltak ártatlanságuk következtében – hiszen még képtelenek voltak bűnöket elkövetni – egy paradicsomi helyre kerülnek. A Nap mennyországába azoknak a lelkei kerülnek, akik háborúban estek el, és azok az anyák, akik szülés közben veszítették életüket. Ez a hely volt a Nap otthona is, és a földi lét legkíváncsabb befejezése. Azok a lelkek, akik ide érkeztek, a Nap kísérőivé válnak annak ciklikus utazása során. Tláloc, az esőisten paradicsomába jutnak azok, akiket az isten maga választott ki, illetve azok, akik

³⁶ Schuman 2001, 74-86.

³⁷ Aguilar-Moreno 2006, 159-161.

³⁸ Carrasco-Sessions 2011, 121-126.

³⁹ Ibid. 163-166.

véletlen szerencsétlenség következtében, baleset által haltak meg. Végül meg kell említeni az alvilágot is, Mictlant, a sötétség helyét, ahová az öregek és a természetes módon meghaltak általában kerültek. Itt a holtak ura uralkodik az alvilág úrnőjével, és ennek a világnak van ama kilenc útja (szintje), melyeken a lelkeknek végig kell haladniuk. Ez az út nem egyszerű, hanem fájdmakkal és próbatételekkel teli.

A test és a lélek különböző szertartások révén juthatott nyugvóhelyre. Az aztékoknál egyaránt létezett a temetés és a hamvasztás gyakorlata is: a temetés általában a rang nélkülieknek járt, a hamvasztás pedig az uralkodók és nemesek kiváltsága volt. Az előkelők szertartásaik ünnepélyesebbek és pompásabbak voltak. Lelkük a hamvasztás által a mennybe szállt, hogy a Nap birodalmában tovább éljen. Az azték mítoszokban a tűznek szent, tisztító erőt is tulajdonítanak; az istenek is tűz általi haláluk következtében váltak Nappá és Holddá.

A lélek három fajtája a következő neveket viseli: *tonalli*, *teyolia* és *ihiyotl*.⁴⁰ A *tonalli* a fejben vagy az agyban székelő képesség, amely az akaraterőt és az értelmet tartja fenn. Olyan erőről van szó, amely jelen van az állatokban és a növényekben is. A Nap melegítő hatása révén növekedni képes – az aztékok a Napot a *tonalli* elsődleges forrásának is tekintették. A *tonalli* lakhelyének gondolt fejnek és a fejen található hajnak is erőt tulajdonítottak, az energia befogadására képesnek tartották azt: a harcosok ellenfelüket sokszor a hajuknál fogva ragadták meg, ezzel elvették erejüket, és egyben növelték saját *tonallijukat* is.⁴¹ Miután a hadifoglyokat megölték, letépték a fejük tetejéről a haját, és megtartották relikviaként. A halál után ez a lélek négy napig maradt a test közelében (ez magyarázhatja a fej szőrzetének halál után folytatódó növekedését), és a halott rokonai az elhunyt *tonallijának* egy részét edényben őrizték tovább a hamvakkal együtt.

A *teyolia* a szívben lakozó lélekforma, mely elválaszthatatlan a testtől. Ez az érzések, a gondolatok és a szenvedélyek lakhelye. Nemcsak élőlények rendelkeztek ezzel a képességgel, hanem egyes városok, házak, illetve a természetben megtalálható mindenféle jelenségek, képződmények (pl. hegyek). Olyan erőről van szó, amelytől féltek is. A halál után ez a lélek sem távozik el rögtön; négy napon át a halott közelében marad.

A lélek harmadik fajtája az *ihiyotl*, amely a májban vagy a gyomor környékén lakozott, és a testben lévő levegőt, lélegzetet jelképezte.⁴² Ereje ebben a levegőben volt, tehát abban, amit belélegez az ember, és ami ezután elhagyja a testet. Az érzelmek feletti uralmat képviselte, és a haldokló ember utolsó lélegzete is hozzá tartozott.

⁴⁰ Aguilar-Moreno 2006, 171-172.

⁴¹ Ibid. 171.

⁴² Carrasco-Sessions 2011, 61.

Ezek alapján elmondható, hogy az azték lélekképzetek többszörösen összetettek. Ez a három lélekfajta alkotta az aztékok elképzelése szerint az embert; ezek tették élővé, valódivá, sebezhetővé és erőssé, egy komplex egész részévé, ezek határozták meg helyét a Földön és biztosították életét a halál után.

9. Konklúzió

Lezárásként ki kell térni az áldozat tágabb értelemben való vizsgálatára. René Girard rámutat arra, hogy azok a népcsoportok, akik gyakorolták vagy gyakorolják az áldozati rítusokat, azt azért teszik, mert egyrészt az istenek kedvüket lelik ezen áldozatokban, hiszen ők tanították meg az embereket a rítus végrehajtására, másrészt a közösség békéje és a rend fennmaradásának céljából.⁴³

A véres áldozat célja a közösségekben dúló konfliktusok megszüntetése és ezáltal bajelhárító szereppel rendelkeznek; a hívek megismétlik az adott áldozatokat saját jólétük érdekében illetve az istenek javára egyaránt, hiszen az áldozatok táplálékul is szolgálhatnak. A szerző utal arra is, hogy a történelem kezdetén főleg emberáldozatokat mutattak be, majd ezeket később állatokkal helyettesítették.⁴⁴ Ugyanakkor számos kultúrában, amelyek (már) nem gyakorolják konkrétan az emberek feláldozását, mégis felbukkannak a meghaló és feltámadó hősök, istenek mítoszai; más népek hiedelmei szerint pedig az áldozat testét vetőmaghoz hasonlítják, amelynek fel kell bomlania ahhoz, hogy majd kicsírázzon, amely nem más, mint a sérült kulturális rend visszaállítása, esetleg egy új, jobb rendszer kialakulásának szimbóluma.⁴⁵

Van der Leeuw szerint vallásfenomenológiailag az áldozat az, ami nem választható el egyetlen vallástól sem, hiszen ez biztosítja a hatalom körforgását és nem csupán ember és ember, hanem ember és isten közösségét teremti meg, de minden nehézségen is átsegíti azzal, hogy a közösségbe befogadja és meg is szünteti a csoport problémáit.⁴⁶

Tanulmányomban az azték vallás különböző területeinek részletezése által mutattam be az aztékok emberáldozati rítusait, azok okát és eredetét. Az áldozat és a vallás a társadalom szinte minden területére hatással volt és ezért fontos vizsgálni mind a mitológia, mind a halál valamint a túlvilág-és lélekképzetek témakörét együttesen. Az aztékok hasonlóan más előttük

⁴³ Girard 2013, 99.

⁴⁴ Ibid. 103.

⁴⁵ Ibid. 105.

⁴⁶ Van der Leeuw 2001, 305-311.

elő mezoamerikai népekhez, egy olyan harcos ideát tettek magukévá, amelyben a vér alapvető szerepet játszott. Miután az istenek is feláldozták magukat, hogy az emberek létezzenek és a világ működjön, ezért ők is a vérüket ajánlották fel, hogy az istenek fájdalmát csökkenthessék és a világ továbbra is működjön.⁴⁷ Láthatjuk, hogy ez a rituális szokás túlmutat egy elsőre csupán barbárnak tűnő cselekedeten, hiszen ezen rítus mögött erősen vallási magyarázatok állnak illetve az azok mögött húzódó racionalitás az, amire ezen tanulmány kutatása épül. Az idézett szerzők szövegeinek vallástörténeti elemzésekor nem szabad elfelejteni azt, hogy az emberáldozatok témája már a 16. századtól ideológiai viták középpontjában állt, és mint az európaiak számára idegennek, meg nem értettnek tűnő „barbár” cselekvések, az egyik legfontosabb ideológiai érveknek számítottak a gyarmatosítás morális igazolására.

Bibliográfia

Elsődleges források

- Cortés, Hernán (2003): *Cartas de Relación*. Madrid: Dastin. Introducción de M. H. Sánchez-Barba.
- Díaz de Castillo, Don B. [„el Galante”]. (2005): *Historia verdadera de la conquista de la Nueva España [1632]*. México: Editores Mexicanos Unidos. Online olvasható itt: http://www.antorcha.net/biblioteca_virtual/historia/bernal/indice.html
- Hernández, Francisco: *Antigüedades de la Nueva España*. Introducción de A. de León-Portilla. Madrid: Historia 16, 1986.
- Ixtlilxóchitl, F. de A: *Historia de la nación Chichimeca*. Ed. Vázquez Chamorro, German. México: 1985 Online olvasható itt: <http://www.artehistoria.com/v2/contextos/10087.htm>
- Sahagún, B. de, OFM. (1985): *Historia general de las cosas de Nueva España [1577]*. Ed. C. Litterscheid. Pról. J. Rulfo. Barcelona: Tusquets. További kiadások: *Historia general de las cosas de Nueva España* I-II. Primera versión integra del texto castellano del manuscrito conocido como Códice Florentino. Introducción, paleografía, glosario y notas de A. López Austin y J. García Quintana. Madrid: Alianza Editorial, 1988.
- [Tovar, J. de:] *Códice Ramírez (=Relación del origen de los indios que habitan esta Nueva España según sus historias)*. Ed. J. M. Vigil. México: 1878. Más kiadás: México: Editorial Leyenda, 1944.

⁴⁷ De Rojas 2008, 62.

Másodlagos források

- Aguilar-Moreno, M. (2006): *Handbook to Life in the Aztec World*. Oxford: Oxford University Press.
- Batalla Rosado, J.J.–De Rojas, J.L. (2008): *La religión azteca*. Madrid: Editorial Trotta.
- Benedek I. (1976): *Varázslás és orvoslás az azték, maya és inka birodalomban*. Budapest: Magvető Kiadó.
- Benyhe J., ed. (1977): *Így látták: Indián és spanyol krónikák*. Budapest: Európa Kiadó.
- Bethell, L., ed. (1984-1995): *The Cambridge History of Latin America I.-XI*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Boglár L. & Kovács T. (1983): *Indián művészet Mexikótól Peruig*. Budapest: Corvina.
- Carrasco, D. (2000): *City of Sacrifice: The Aztec Empire and the Role of Violence in Civilization*. Boston: Beacon Press.
- Carrasco, D. (2012): *The Aztecs: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Carrasco, D.–Sessions, S. (2011): *Daily Life of the Aztecs*. Santa Barbara: Greenwood Press.
- Girard, R. (2013): *Láttam a sátánt, mint a villámlást lehullani az égből*. Budapest: Atlantisz.
- Foster, L.W. (2009): *A Brief History of Mexico*. New York: Infobase Publishing.
- Passuth L. (1962): *Esőisten siratja Mexikót*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Passuth L. (1972): *Találkoztam esőistennel*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Sahagún, B. de (1577): *Az új-spanyolországi dolgok általános története*. Ford. Vassányi M. In: *Orpheus Noster*, VI. évf. 2014/1, 52-68.
- Schuman, M.A. (2001): *Mayan and Aztec Mythology*. New Jersey: Enslow Publishers.
- Tovar, de J. (1986): *Azték krónika*. Budapest: Helikon Kiadó.
- Van der Leeuw, G. (2001): *A vallás fenomenológiája*. Budapest: Osiris
- Wilgus, A. C. (1969): *Historical Atlas of Latin America. Political-Geographic-Economic-Cultural*. New York: Cooper Square Publishers Inc.

Képek

1.kép Codex Magliabechiano

2.kép Florentine Codex

3.kép Codex Tudela

4.kép

4-5.kép Azték áldozati kések

A képek forrása

1.kép http://www.famsi.org/research/graz/magliabechiano/img_page141.html

2.kép <http://www.mexicolore.co.uk/aztecs/aztefacts/and-one-to-hold-the-head>

3.kép <http://wewastetime.com/tag/sacrifice/>

4-5.kép <http://www.latinamericanstudies.org/aztec-sacrifice.htm>